

Številka: Ps-1/22-42

Datum: 18. 3. 2022

**PRITRDILNO LOČENO MNENJE SODNICE
DR. ŠPELCE MEŽNAR K SKLEPU ŠT. Ps-1/22 Z DNE 10. 3.
2022, KI SE MU PRIDRUŽUJE SODNICA DR. KATJA ŠUGMAN
STUBBS**

1. Z obrazložitvijo večinskega sklepa se v celoti strinjam. V ločenem mnenju dodajam nekaj misli v zvezi s konkretno pobudo in dilemami, ki jih glede prepovedi strank odpira obstoječa ureditev v Zakonu o Ustavnem sodišču (68. člen ZUstS).

Merila za presojo protiustavnosti (aktov in delovanja) stranke

2. Prepoved delovanja političnih strank je v evropski demokratični ureditvi skrajno sredstvo, *ultima ratio*, dopustno le v izjemnih okoliščinah, ko se vsi drugi manj radikalni mehanizmi pravne države izkažejo za neučinkovite.¹ Demokratični sistem mora namreč vsebovati postopke in instrumente, ki omogočajo mirno in demokratično preverjanje morebitnih protiustavnih rešitev, vključno s predlogi o spremembi ustavnega reda. Odkloni od obstoječega pravnega reda se razčiščujejo v demokratičnih postopkih, kot so volitve in referendumi, ali v pravnih postopkih, kot so presoja ustavnosti in zakonitosti predpisov pred Ustavnim sodiščem, upravnosodno varstvo zoper dejanja oblasti ter pravni postopki zoper posameznike (npr. kazenski postopek).

3. Republika Slovenija kot svobodna demokratična država temelji na večstrankarskem političnem sistemu kot enem izmed izhodišč njene ustavne ureditve.² Ukrepi razveljavitve aktov stranke, prepovedi njenega delovanja ali celo izbris stranke iz registra pomenijo

¹ Prim. Priporočila/Smernice Beneške komisije, 1999, 3. in 4. točka, str. 4; sodba ESČP v zadevi *Refah Partisi* in drugi proti Turčiji, 104. točka obrazložitve; J. Hogan, *Analyzing the Risk Thresholds for Manning Political Parties After NPD II*, *German Law Journal*, let. 23 (2022), str. 98, 103.

² Prim. odločba Ustavnega sodišča št. Up-301/96, 11. točka obrazložitve.

enega najhujših posegov v svobodo združevanja in svobodo izražanja,³ ker se dotikajo temeljev svobodne demokratične družbe.⁴ Njeno izhodišče je posameznik, njegovo dostojanstvo, ki se v veliki meri uresničuje prav s pomočjo svobodnega političnega delovanja. Zato so v modernih demokracijah ustavni mehanizmi za prepoved strank izjemno redko (uspešno) uporabljeni.⁵ Ustavno sodišče je že v prvi sestavi sprejelo stališče, da ustavno dopustna toleranca omogoča, da sme stranka propagirati tudi Ustavi sovražne (nasprotno) cilje – dokler to počne na ustavno dopusten način.⁶ Izločitev stranke iz političnega življenja ni dopustna, dokler se stranka proti ustavnim institucijam bori z legalnimi sredstvi.⁷

4. Bistveno za presojo protiustavnega delovanja stranke torej ni (le) vprašanje, za kaj se stranka zavzema – pač pa (predvsem) način, na katerega to počne. Takšno stališče, ki ga je (soglasno) zavzela že prva sestava Ustavnega sodišča, je skladno tudi s stališči Beneške komisije in ESČP. Dejstvo, da se stranka zavzema za uvedbo rešitev, ki so morebiti protiustavne, ali za mirno spremembo Ustave, ne more utemeljiti prepovedi njenega delovanja ali celo izbrisa.⁸ Prepoved politične stranke je sorazmerna (skladna z mednarodnimi akti, ki urejajo človekove pravice) le tedaj, ko stranka zagovarja uporabo nasilja kot političnega sredstva za spremembo ustavnega reda. Nasilno delovanje stranke pomeni oborožene boje, teroristično delovanje ali organiziranje podobnih subverzivnih aktivnosti (npr. paravojaške formacije), ki morajo biti jasno dokazani.⁹

5. Podobno stališče je zavzelo nemško Zvezno ustavno sodišče leta 2017, ko je presojalo predlog¹⁰ za ugotovitev protiustavnosti stranke NPD (nacionaldemokratske stranke).¹¹ Skrajno desna neo-nacistična stranka NPD, ki jo nemški zvezni urad za zaščito ustave (*Bundesamt für Verfassungsschutz*) v zadnjem letnem poročilu omenja kot pomembnega

³ To ne nazadnje izhaja iz dejstva, da je za izbris politične stranke iz registra potrebna dvotretjinska večina ustavnih sodnikov – takšna večina za razveljavitev zakonov ni potrebna, ZUstS jo pozna še pri ustavni obtožbi (*impeachment*).

⁴ Prim. odločbo Ustavnega sodišča št. Up-301/96, 16. točka obrazložitve.

⁵ Prim. J. Hogan, nav. delo, str. 97–116.

⁶ Prim. odločbo Ustavnega sodišča št. Up-301/96, 22. točka obrazložitve.

⁷ Prav tam. Izključitev je dopustna šele, kadar hoče stranka omajati temeljne vrednote svobodne demokratične ustavne države.

⁸ Prim. Priporočila/Smernice Beneške komisije, 1999, točka 2.1., str. 3, 3. točka, str. 4. Pri tem ni mogoče spregledati, da v slovenskem proporcionalnem volilnem sistemu obstaja majhna možnost, da bi posamezna politična stranka uspela realizirati ustavne spremembe brez širšega konsenza in povezovanja z drugimi političnimi strankami.

⁹ Prim. Priporočila/Smernice Beneške komisije, 1999, točka 7 in 9, str. 9.

¹⁰ V nemški ureditvi (drugače kot v slovenski) lahko predlog za ugotovitev protiustavnosti stranke in njeno izključitev iz državnega financiranja na Ustavno sodišče podajo le *Bundestag*, *Bundesrat* ali Zvezna vlada. Posamezni volivec torej nima dostopa do Ustavnega sodišča, če gre za protiustavno.

¹¹ Sodba 2 BvB 1/13 z dne 17. 1. 2017

akterja v okviru skrajno desničarske ekstremistične agende v nemškem političnem prostoru,¹² se zavzema za odpravo svobodnega demokratičnega ustavnega sistema in uvedbo avtoritarne nacionalne (na etničnem principu utemeljene) države. Njen politični koncept, ki spominja na nacionalsocializem (NSDAP), nasprotuje človekovemu dostojanstvu kot temeljni in nespremenljivi (pra)vrednoti nemške Ustave.¹³ Kljub ogrožanju (nespremenljivih) temeljev nemške ustavne ureditve nemško Zvezno ustavno sodišče ni ugotovilo protiustavnosti stranke NPD, saj naj v tedanjih razmerah (2017) ne bi obstajalo dovolj konkretnih in tehtnih pokazateljev, da lahko stranka NPD v svojih prizadevanjih uspe.^{14, 15}

6. Prepoved politične stranke po svoji naravi ni sankcija za njeno preteklo delovanje (temu so namenjeni drugi pravni postopki, predvsem pa volitve), pač pa preventivni ukrep, ki naj stranki prepreči, da bi (v prihodnje) uresničila svoje nevarne in grobo nedemokratične politične cilje.¹⁶ Ravno v prevenciji ("kaj bi bilo, če bi bilo") je tudi največja nevarnost tega ukrepa. Beneška komisija zato dosledno opozarja, da gre za izjemen ukrep, ki ga je dopustno uporabiti le tedaj, ko vsi redni mehanizmi (volitve, referendumi, ustavna presoja) odpovejo ali niso (več) učinkoviti in gre za stranke, ki se zavzemajo za nasilno odpravo demokratičnega ustavnega reda oziroma se nasilja in podobno skrajnih načinov delovanja že poslužujejo.

Presoja konkretne pobude: o protiustavnosti strank Levica in Socialni demokrati (SD)

¹²

Dostopno

na:

https://www.verfassungsschutz.de/SharedDocs/publikationen/DE/verfassungsschutzberichte/2021-06-brief-summary-2020-report-on-the-protection-of-the-constitution.pdf?__blob=publicationFile&v=11.

¹³ Nemška ustava (GG) – drugače od slovenske – pozna t. i. *Ewigkeitsklausel* (tretji odstavek 79. člena GG), ki onemogoča spremembo nekaterih ustavnih določb; uvaja torej nespremenljivost določenih ustavnih konceptov in institutov. Tako na primer GG ne dopušča, da bi se z ustavno spremembo poseglo v človekovo dostojanstvo ter načela demokratičnosti, socialne in pravne države.

¹⁴ Pred nemškim Zveznim ustavnim sodiščem pa je še vedno odprt postopek na podlagi predloga za izključitev NPD iz državnega financiranja, ki so ga leta 2019 podali *Bundestag*, *Bundesrat* in zvezna vlada.

¹⁵ S tem je nemško Zvezno ustavno sodišče uvedlo dodatno merilo presoje: ni dovolj, da je cilj stranke odpraviti svobodno demokratično ureditev, obstajati morajo tudi resni in tehtni indici, ki kažejo, da je stranka lahko (potencialno) uspešna. Stranka, ki torej nima razumnih možnosti, da bi uresničila svoje (protiustavne) cilje, ne more biti prepovedana.

¹⁶ Glede na to je lahko vprašljiva prepoved politične stranke, ki je v preteklosti že bila (lahko celo večkrat) na oblasti. Stranki, ki svojih (domnevno grobo nedemokratičnih) ciljev ni uresničila, ko je bila na oblasti, težko pripišemo nevarnost rušenja temeljev ustavnega reda, ko je v opoziciji.

7. Pobudnik trdi, da je stranka SD protiustavna, ker:

- se ni distancirala od bivših komunističnih strank,
- uporablja Titove fotografije, zastave z rdečo zvezdo in pionirske uniforme ter
- se njeni predstavniki priklanjajo spomeniku Borisa Kidriča.

Stranka Levica je po mnenju pobudnika protiustavna, ker:

- se (ona in njeni predstavniki v parlamentu) zavzema za odpravo kapitalizma,
- se zavzema za odpravo zasebne lastnine in uvedbo družbene lastnine ter
- se zavzema za ukinitve privatizacije in za uvedbo socializma.

8. Takšne navedbe Ustavnemu sodišču ne omogočajo poglobljene vsebinske presoje, ker so očitno in že na prvi pogled neutemeljene. Nič od očitane ne predstavlja resne grožnje temeljem slovenske demokratične ureditve ali – drugače povedano – vsa očitana ravnanja sodijo v polje ustavno dopustne tolerance. (Nenasilno) zavzemanje za spremembo ustavnega koncepta zasebne lastnine ni protiustavno.¹⁷ Prikljanje strankinih predstavnikov (zakonito postavljenim) spomenikom na slovenskem ozemlju očitno ni protiustavno.¹⁸ Pobudnikovi pavšalni očitki niti približno ne dosegajo ravni, nujno potrebne za resno vsebinsko obravnavo pobude za prepoved politične stranke.

Povezava z zadevo "Titova cesta"

9. V sodniški razpravi se je pojavila teza, da bi morale Ustavno sodišče protiustavnost strank Levica in SD presojati na podlagi kriterijev iz zadeve "Titova cesta".¹⁹ Po tem stališču lahko uporaba simbolov iz časov komunizma, prikljanje "komunističnim spomenikom" in zavzemanje za ukinitve lastninske pravice v kontekstu izražanja političnih stališč predstavnikov strank pomenijo kršitev človekovega dostojanstva. Takšna primerjava in zaključki ne držijo. V zadevi "Titova cesta" se Ustavno sodišče ni ukvarjalo s svobodo združevanja in izražanja političnih strank in njenih predstavnikov, članov ali simpatizerjev. Ukvarjalo se je z vprašanjem, ali sme oblast pri izvrševanju svoje (oblastne) funkcije cesto na novo²⁰ poimenovati po Titu kot najpomembnejšem predstavniku (in simbolu) tedanjega totalitarnega sistema. Odločilo je, da oblastni organi

¹⁷ V izogib sprevrčanju mojih stališč dodajam, da osebno nikakor nisem naklonjena idejam o odpravi zasebne lastnine in restituciji družbene lastnine.

¹⁸ Beneška komisija izrecno opozarja, da politična stranka kot taka ne more biti odgovorna za ravnanja posameznikov (njenih članov), ki jih stranka ni izrecno odobrila.

¹⁹ Odločba Ustavnega sodišča št. U-I-109/10 z dne 26. 9. 2011.

²⁰ Ustavno sodišče je opozorilo, da so poimenovanja cest po Titu (enako seveda velja za druge predstavnike bivšega režima), ki izvirajo še iz prejšnje ureditve, del zgodovine in zato niso protiustavna. Sporna so lahko le poimenovanja, do katerih je prišlo po menjavi ustavnega reda. Čeprav se na spomenike zadeva "Titova cesta" niti ne nanaša, je jasno, da tudi v kontekstu te odločbe spomenik Borisu Kidriču ni protiustaven.

Prim. odločbo Ustavnega sodišča št. U-I-109/10, 18. točko obrazložitve.

zaradi varstva človekovega dostojanstva pri izvrševanju oblasti (torej z oblastnimi dejanji) ne smejo povečevati bivšega totalitarnega sistema.

10. Zadeva "Titova cesta" se kot precedens nanaša izključno na oblastno izbiro novih imen ulic/cest, ne pa na delovanje političnih strank in njenih predstavnikov kot sredstva za uresničevanje svobode posameznikov pri političnem izražanju in združevanju. Gre za zelo pomembno ločnico: oblastno delovanje državnih (občinskih) organov je zaradi varstva človekovega dostojanstva pri prevzemanju simbolov bivšega nedemokratskega sistema in njihovem prenosu v sedanji demokratični sistem omejeno. Ustavno sodišče pa nikakor ni omejilo svobode združevanja ali izražanja političnih strank, njihovih predstavnikov, članov ali simpatizerjev, kadar ne izvršujejo oblastne funkcije.²¹ Zavzemanje politične stranke za spremembo Ustave ni oblastno ravnanje, temveč izražanje politične volje, varovano s svobodo združevanja, izražanja in demokratično obliko vladavine. Zmotno (in nevarno) je zato trditi, da je Ustavno sodišče v zadevi "Titova cesta" političnim strankam prepovedalo izražati svoje mnenje o zasebni lastnini (ali drugih ustavnih institutih), komunizmu (ali drugih ideologijah), njegovih predstavnikih in simbolih ali celo prepovedalo izražanje mnenja o (nenasilni) spremembi Ustave.

11. Ustavno sodišče je v pričujočem sklepu o zavrnitvi pobude kot očitno neutemeljene postavilo jasna vsebinska merila presoje protiuustavnosti delovanja političnih strank. Stranka (in njeni predstavniki) ne deluje protiuustavno, dokler izvršuje svobodo izražanja v mejah in na način, ki jih zapoveduje 63. člen Ustave. Ta kot omejitev svobode izražanja na ustavni ravni vsem, tudi političnih strankam, prepoveduje vsakršno spodbujanje neenakopravnosti ter razpihovanja sovraštva, nestrpnosti, nasilja in vojne. V zadevi "Titova cesta" je Ustavno sodišče poudarilo, da oblastni organi ne uživajo svobode izražanja, zato ta pravica za oblastno delovanje sploh ni upoštevana. Ravno nasprotno velja za politične stranke: bistvo njihovega delovanja v demokratičnem sistemu je prav v svobodnem izražanju idej in v združevanju za njihovo mirno uresničevanje. Ko gre za politično delovanje, je svoboda izražanja zelo široka – razteza se do točke, ko poseže v človekovo dostojanstvo z aktivnim zagovarjanjem nasilja, ustrahovanja, sovraštva in diskriminacije.²² V tej točki se pričujoča zadeva in zadeva "Titova cesta" res stikata:

²¹ Prim. odločbo Ustavnega sodišča št. U-I-109/10, 14. točka obrazložitve: "Oblastnega delovanja državnih in občinskih organov, ki ima simbolni pomen, namreč ni mogoče enačiti z izražanjem različnih mnenj in prepričanj posameznikov ali skupin; njihova pravica do izražanja mnenj in stališč, ki so lahko celo nasprotna temeljnim ustavnim vrednotam, je v okviru svobodne in pluralne družbe utemeljena v ustavnih določbah o svobodi vesti in svobodi izražanja. Nasprotno pri oblastnih organih pri izražanju določenih vrednot ne gre za svobodo izražanja, kajti ta človekova pravica lahko pripada po naravi stvari samo posameznikom in združenjem, ne pa oblasti."

²² Velja opozoriti, da poslanci Državnega zbora, ki seveda delujejo tudi pod okriljem svojih političnih strank, za izjave, izrečene v parlamentu, uživajo absolutno imuniteto. Vsaj nenavadno bi bilo, če bi poslanci uživali imuniteto, hkrati pa bi zaradi njihovih izjav lahko sankcionirali politične stranke.

načelo spoštovanja človekovega dostojanstva je izhodišče slovenskega demokratičnega sistema.

12. Sicer pa je odločba v zadevi "Titova cesta" že sama po sebi dokaz, da pravni mehanizmi, ki so namenjeni sankcioniranju protiuustavnega delovanja javne oblasti, v slovenskem pravnem (ustavnem) redu delujejo.²³ V sistemu delujočih mehanizmov za odstranjevanje protiuustavnih predpisov iz pravnega reda je po mnenju Beneške komisije prepoved delovanja stranke kot *ultima ratio* nesprejemljiva.²⁴

Dileme v zvezi s postopkom presoje protiuustavnosti strank na podlagi 68. člena ZUstS

13. Čeprav pričujoča pobuda zaradi svoje očitne neutemeljenosti ni zahtevala poglobljene vsebinske obravnave, pa je bila v enem pogledu koristna: sprožila je razmislek o ustreznosti zakonske ureditve postopka za presojo protiuustavnosti političnih strank. Nekaj svojih dilem z željo, da se o njih sproži širša strokovna razprava, na kratko povzemam v nadaljevanju.

14. Naša Ustava je glede ureditve političnih strank zelo skromna. Podrobnejšo ureditev pristojnosti Ustavnega sodišča, da odloča o protiuustavnosti aktov in delovanja političnih strank (160. člen Ustave), vsebuje ZUstS v 68. členu.

15. Glede na tuje ureditve je vprašljivo, ali je pobuda posameznikov (in zahteva vseh predlagateljev) ustrezno pravno sredstvo, ko gre za presojo delovanja strank. Člen 68 ZUstS pobudo za postopek, ki se lahko konča z izbrisom stranke, daje "vsakomur" (zahtevo pa predlagateljem iz 23. člena ZUstS). Ali to pomeni, da je potrebno pravni interes za postopek priznati vsakemu volivcu, ki trdi, da neka stranka deluje protiuustavno zaradi izjav ali ravnanj njenih članov? Široko priznavanje pravnega interesa, kot ga poznamo sicer pri postopkih v zvezi z volilno zakonodajo, je z vidika posameznika seveda dobrodošlo, a je zelo vprašljivo, če je sistemsko potrebno in koristno. V Nemčiji so lahko predlagatelji presoje le oba domova zveznega parlamenta (*Bundestag*, *Bundesrat*) in zvezna vlada, ne pa posamezni volivci. V pričujoči zadevi je Ustavno sodišče vprašanje pravnega interesa pustilo odprto (46. točka obrazložitve sklepa). Ni torej izključeno, da bo v prihodnje oblikovalo strožja merila tudi glede izkazovanja pravnega interesa. To bo odvisno tudi od tega, v kakšni meri (in iz kakšnih razlogov) bo v praksi prihajalo do tovrstnih očitno neutemeljenih pobud posameznih volivcev.

16. Tudi odgovor na vprašanje, po kakšnem postopku naj Ustavno sodišče obravnava pobudo iz 68. člena ZUstS, ni enostaven. Postopek, namenjen presoji običajnih pobud za

²³ Ustavno sodišče je namreč poimenovanje ceste razveljavilo, kar kaže, da je postopek ustavne presoje v takih primerih učinkovito pravno sredstvo.

²⁴ Prim. Priporočila/Smernice Beneške komisije, 1999, 3. točka, str. 4.

oceno ustavnosti in zakonitosti predpisov, ki se smiselno uporablja (49. člen ZUstS), se ne zdi v celoti primeren. Naj na primer Ustavno sodišče uporabi tudi določbe o začasnem zadržanju (39. člen ZUstS), kar pomeni možnost začasne prepovedi delovanja politične stranke še pred vsebinsko odločitvijo? Zakon omogoča, da se z odločbo razveljavi "protiustavni akt" politične stranke. Če to pomeni tudi njen program, se zastavlja vprašanje, kakšen smisel ima sploh razveljavitev političnega dokumenta (ki, mimogrede, ni predpis in ni zasnovan v obliki predpisa), če pa se stranka še vedno lahko zavzema za rešitve iz "razveljavljenega programa".

17. Kaj nadalje pomeni, da sme Ustavno sodišče (z običajno večino 5 glasov) prepovedati "protiustavno delovanje politične stranke"? To gotovo ne more pomeniti splošne prepovedi delovanja te stranke, saj bi se sicer po vsebini tak ukrep izenačil z izbrisom stranke iz registra, ki ga ZUstS ureja posebej (v tretjem odstavku?) in za katerega je potrebna dvotretjinska večina. Ali gre za to, da se stranki v prihodnje prepove ponoviti konkretno ravnanje/dejanje, do katerega je že prišlo in ga Ustavno sodišče ocenjuje kot neskladnega s 63. členom Ustave? Ker pristojnosti za presojo realnih aktov Ustavno sodišče sicer nima, se zdi ta določba precej nejasna in vprašljiva.

18. Ne nazadnje: če Ustavno sodišče odredi izbris parlamentarne politične stranke, kakšna je usoda njenih poslank in poslancev v Državnem zboru? Ali odločitev o izbrisu pomeni avtomatično prenehanje poslanskih mandatov te stranke? Zelo verjetno ne. Kako naj potem takšni poslanci (brez stranke) delujejo oziroma ali sploh še lahko igrajo vlogo predstavnikov ljudstva? Zdi se najmanj neobičajno, da zakonodajalec predvidi izbris (ukinitve) stranke, hkrati pa dopusti, da njeni poslanci oziroma poslanke še naprej nemoteno delujejo prav tam, kjer imajo največji vpliv.

19. Naša odločitev pa odpira še eno, nekoliko bolj oddaljeno, a zanimivo teoretično vprašanje. Zavzemanje za protiustavne rešitve lahko pomeni zavzemanje za sprejetje protiustavnega "podustavnega" predpisa ali za spremembe Ustave. Naš pravni red omogoča učinkovito izločanje protiustavnih predpisov iz pravnega reda.²⁵ Drugače je pri spremembi Ustave. Ustavno sodišče na podlagi Ustave in ZUstS nima pristojnosti odločati o ustavnosti spremembe Ustave (ustavnega amandmaja). Vendar takšna pristojnost teoretično ni izključena. V sistemih, ki poznajo t. i. *eternity clause*, ustavno določbo, ki prepoveduje spreminjanje temeljnih vrednot ustavnega reda, Ustavno sodišče odloča tudi o dopustnosti ustavnih sprememb, če se z njimi posega v ustavno identiteto.²⁶

²⁵ Sankcioniranje protiustavnih rešitev na ravni "pod ustavo" je učinkovito urejeno s presojo ustavnosti in zakonitosti ter (če gre za podzakonske akte) z institutom *exceptio illegalis*. Tudi zato sprejetje protiustavnega ("podustavnega") predpisa ne more biti razlog za intervencijo Ustavnega sodišča v delovanje političnih strank.

²⁶ Prim. T. Drinoczi, *Constitutional Identity in Europe: The Identity of the Constitution: A Regional Approach*, *German Law Journal*, let. 21 (2020), str. 105–130.

Ali je kaj večno in nespremenljivo v slovenski Ustavi ter kaj, Ustavno sodišče še ni povedalo.

Zaključek

20. Ker je prepoved politične stranke v demokratičnih državah skrajni in izjemni ukrep, so frivolne – na prvi pogled popolnoma neutemeljene in nesmiselne – pobude za prepoved strank že same po sebi slabo znamenje za demokratičnost družbe. Zavrnitev pričujoče pobude kot očitno neutemeljene zato nosi tudi pomembno simbolno sporočilo: Ustavno sodišče se z neresnimi vlogami ne bo ukvarjalo, predvsem pa se ne bo pustilo zlorabiti v politične namene.

dr. Špelca Mežnar, l.r.
Sodnica

dr. Katja Šugman Stubbs, l.r.
Sodnica

Kritično o konceptu ustavne identitete v razmerju do prava EU npr. M. Claes, J.-H. Reestman, The Protection of National Constitutional Identity and the Limits of European Integration at the Occasion of the Gauweiler Case, German Law Journal, let. 16, št. 4 (2015), str. 917 in nasl.